

Н. А. Стральчэня,
настаўнік пачатковых класаў
катэгорыі
Мікашэвіцкай гімназіі імя Н. І. Нядведскага

Асобасна-дзеясны характар засваення ведаў

Факультатыўныя заняткі курса «Мая Айчына» ў 3 класе

Пры правядзенні факультатыўных заняткаў «Мая Айчына» па тэме «Беларускія народныя святы» выкарыстоўваецца гульнявое навучанне (для забеспячэння асобасна-дзеяснага характару засваення ведаў, навыкаў, уменняў, уцягнення дзяцей у творчую дзейнасць), канцэнтраванае навучанне (для стварэння максімальна блізкай да псіхалагічных асаблівасцей чалавечага ўспрымання структуры навучальнага працэсу), развіваючае навучанне (для развіцця асобы і яе творчых здольнасцей, уцягнення вучняў у розныя віды дзейнасці). Таксама на занятках выкарыстоўваюцца песні, гульні, вершы, інсцэніроўкі. Яны дапамагаюць найбольш поўна і ярка пазнаёміць школьнікаў з традыцыямі святкавання беларускіх народных святаў, садзейнічаюць развіццю мовы, пашырэнню сферы яе ўжывання і ўдасканаленню камунікатыўных уменняў і навыкаў вучняў.

Тэма: Беларускія народныя святы.

Мэты: пазнаёміць вучняў з беларускімі народнымі святамі, асаблівасцямі правядзення вольнага часу, весяленнямі і забавамі беларусаў, з правіламі і зместам беларускіх народных гульняў; выхоўваць цікавасць да гісторыі беларускага народа, яго звычаяў і традыцый; раскрыць значэнне народных святаў.

Абсталяванне: круг з сектарамі – назвамі пор года, саломінкі для варажбы.

Дзеючыя асобы: вядучая, Алёнка, гаспадыня, Каза, гандляр, Яська, ведзьма, чорт, лясун.

Ход заняткаў

Вядучая: Добры дзень! Я рада вітаць вас на нашым свяце.

Алёнка: Прывітанне! Што гэта у вас за свята сёння? Чаму вы тут усе сабраліся?

Вядучая: Сабраліся мы сёння тут для таго, каб зрабіць падарожжа па народных святах і абрадах, якія адзначаліся на працягу года.

Алёнка: Як цікава! А можна мне застацца? Калі ласка! Я таксама ведаю аб народных святах, але мне хацелася б яшчэ больш даведацца аб іх.

Вядучая: Вядома заставайся. Ды і паможаш мне. А падарожнічаць па святах мы будзем вось з гэтым колам года. На ім, як вы бачыце, ёсць чатыры сектары: зіма, вясна, лета, восень. Ёсць і стрэлка, якая будзе паказваць нам пару года, аб якой пойдзе гутарка. Кола паказвае, што пачнем мы наша падарожжа з зімы.

Аленка: Як прыгожа зімою! Дрэвы пакрыты снегам, а ў паветры павольна кружацца сняжынкi. І хоць мароз, ва ўсіх дзяцей добры настрой. *(Дзеці чытаюць вершы пра зіму.)*

Вядучая: Так, сапраўды, прыгожа зімой. Але зіма яшчэ і багатая на святы. А самае галоўнае сярод іх – Новы год, абрад святкавання якога суправаджаўся песнямі, танцамі і жартамі.

Алёнка: А яшчэ зімой адзначалася свята...

Вядучая: Пачакай, пачакай, Алёнка! Няхай вучні самi здагадаюцца, што гэта за свята. Вось, паглядзіце, як яно святкавалася...

(Выходзіць гаспадыня, за ёй выходзіць каза з гандляром.)

Гаспадыня: (да казы) Бегла белая козачка,
Бегла берагам козытка,
Рожкі казытунчыкі,
Ножкі тапатунчыкі. *(Усе рухі каза паказвае.)*

Гаспадыня: Дзе рожкі дзела?

Каза: На соль праела.

Гаспадыня: Лезь, каза, на печ, пакажы на чапец.

Лезь, каза, на пол пакажы на хахол.

(Каза хапае сябе за чуб і скача, а потым ідзе па крузе.)

Каза: Дзе каза ходзіць, там жыта родзіць.

Дзе каза рогам, там жыта стогама.

Дзе каза нагой, там жыта капой.

Дзе каза хвастом, там жыта кустом.

Гаспадыня: Вось дык каза! Прадайце яе мне.

Гандляр: А колькі грошай заплаціце?

Гаспадыня: Аддай казу так!

Гандляр: Дай хоць пятак.

(Гаспадыня дае грошы, бярэ казу, але тая не хоча ісці, брыкаецца. Гандляр б'е яе лавовым кіем, а каза – брык і ляжыць «мёртвая». Падбягае доктар, пырскае на яе «жывой вадой», каза «ажывае», скача, потым ідзе да дзяцей.)

Каза: (да дзяцей) А вы паваражыць хацелі б? Давайце паварожым на саломінках. *(Выклікае з класа 6 чалавек.)* Цягніце! *(Каза трымае ў руцэ саломінкі, якія маюць розную даўжыню, але гледачам яны здаюцца аднолькавымі.)*

Каза: Ну, хто доўгую выцягнуў? Хто кароткую? *(Дзеці адказваюць.)*

Каза: Хто выцягнуў самую доўгую саломінку, той будзе вучыцца на «дзевяць», а той, хто самую кароткую, – на «дзевяць». Да сустрэчы! *(Уцякае.)*

Вядучая: Ну што, здагадаліся? Так, гэта Каляды. Яны адзначаліся на працягу двух тыдняў, з 24 снежня па 6 студзеня. У гэтыя дні па сяле хадзілі пераапанутыя хлопцы і дзяўчаты, якія вадзілі за сабой «казу» – хлопца ці дзяўчыну, пераапанутых у касцюм казы. Яны віталі гаспадароў, жадалі ім шчасця.

Алёнка: На каляды шмат танцавалі, спявалі. *(Гучыць калядная песня.)*

Алёнка: А я яшчэ ведаю зімовыя святы: Вадохрышча, Грымніцы, Купалле.

Вядучая: Пачакай, пачакай, Алёнка. Сярод свят, якія ты назвала, чамусць з’явілася і летняе свята.

Аленка: Праўда? А якое ж гэта летняе свята? Дзеці, дапамажыце мне, калі ласка, падкажыце, якое летняе свята я назвала.

Алёнка: Дзякуй, вам! Цяпер я буду ведаць, што Купалле – летняе свята.

Вядучая: Як ўжо сказала Алёнка, зімой адзначаюць свята Грымніцы (15 лютага). Лічылася, што ў гэты дзень упершыню зіма з летам сустракаецца. Таму свята гэта яшчэ называюць Стрэчаннем. У гэты дзень назіралі за надвор’ем, казалі, калі на Грымніцы нап’ецца певень вадзіцы, то на Юр’е наесца вол травіцы; калі снег перамятаецца праз дарогу, то чакаецца позняя вясна. Нават прымаўка была: «Грамніцы – зіме палавіцы».

Алёнка: А я ведаю, што пасля Грымніц, напярэдадні вясны, святкуюць Масленіцу.

Вядучая: Сапраўды так! Масленіцу (а ў народзе яе называюць яшчэ Масленкай, Сырніцай) святкуюць як праводзіны зімы. Масленіца суправаджалася песнямі, жартамі, танцамі, катаннем з горкі. Святкавалася Масленіца на працягу некалькіх дзён і заканчвалася ў нядзелю. У гэты дзень на вячэру гатавалі стравы з малака і блінцы.

Алёнка: А ці ведаеце вы з чым гатавалі блінцы на Масленіцу? (*Аукцыён «Хто больш назаве прысмакаў».*)

Вядучая: Звярніце ўвагу! Наша чароўнае кола паказвае вясну. Гэта значыць наша падарожжа працягваецца. Пачатак вясны сустракалі святам гукання вясны. Людзі спявалі вяснянкі, у якіх звярталіся да прыроды.

Алёнка: Прырода абудзілася, прачнуліся жывёлы і птушкі. А давай паглядзім, як дзеці ведаюць, якія гукі падаюць жывёлы і птушкі. Я чытаю верш, а словы жывёл будзеце казаць вы.

Грэ сонца, свеціць сонца,
Блішчаць кветкі і трава
Усюды радасць, гул бясконцы
Пяюць жабы: «Ква-ква-ква».

Вядучая: Глядзіце, наша кола паказвае лета. Запрашаю вас на Купалле!
(*На луг выбягаюць Ведзьма, Чорт, Лясун.*)

Ведзьма: Якое ж Купалле без нас, Ведзьмакоў, Лесуноў, Чарцей і іншай нечысці? Нешта я моцна стамілася, пакуль дарогу да вас знайшла.

Чорт: І не дзіва: Лясун добра заблытаў усе дарожкі, каб ніхто папараць-кветку не знайшоў.

Лясун: Я сваю работу ведаю. Усякая травінка хістаецца, кожны чалавек спужаецца, а вось, глядзіце, Ясік-дурасік ідзе, хоча папараць-кветку знайсці. Зараз мы яму пакажам...

(*Выходзіць Ясь, ведзьмакі кідаюцца на яго. Выходзіць вядучая са свечкай.*)

Вядучая: Дзеці, давайце Ясю дапаможам, я ведаю як яго выратаваць. Трэба прачытаць замову: «Хадзі, ведзьма, за пні, за балоты, гнілыя калоды, за

цёмныя ляскі, за жоўтыя пяскі, за сіняе мора, за гаруч-камень. А ў нас у лузе не хадзі, дзетак нашых не пужай, сілу ў іх не адбірай».

(Ведьмакі адпускаюць Яську і разбязгаюцца.)

Так і не знайшоўшы кветку, трапіў Яська на луг, дзе адбываецца гулянне моладзі.

Вядучая: А колькі розных гульняў было на Купалле. Давайце і мы з вамі пагуляем у адну з іх. Мне трэба 6 хлопчыкаў і 5 дзяўчынак. Зрабіце, калі ласка, карагод. Зараз пачнецца музыка, а калі яна скончыцца, кожны хлопчык павінен будзе выбраць сабе дзяўчынку. Прайграе той, хто застанецца без пары. Таму, хто ў канцы гульні застаўся без пары, уручаюць папараць-кветку.

Вядучая: Дзеці, паглядзіце ўважліва на гэтага хлопчыка, запомніце яго. Зараз з'явіцца Ясь, ён будзе шукаць папараць-кветку, але не ў лесе, а сярод вас. Чым бліжэй ён набліжаецца да хлопчыка, у якога схавана кветка, тым мацней пляскайце ў далоні. Гэта дапаможа Ясю знайсці кветку. Зразумелі? *(Ідзе гульня.)*

Алёнка: Вось Ясь і знайшоў папараць-кветку. Вось і скончылася наша Купальскае свята. Дзяўчаткі насмяяліся, хлапцы нагуляліся, бабкі насядзеліся, музыкі найграліся, а вам, дарагія, госці, дзякуй, што паглядзелі нас.

Вядучая: Кола года паказвае, што нам час гаварыць пра восень. Восеньскіх свят значна менш, чым іншых, ды і выглядаюць яны больш сціпла. Тлумачылася гэта тым, што заканчваліся палявыя работы і наступала кароткая перадышка, час думаць пра сямейныя справы: ажаніць сына, выдаць замуж дачку. Таму восень называюць парой вясельнай. З асенніх свят найбольш значнымі з'яўляюцца Багач, Пакровы, Ілля.

Пакровы – народнае свята глыбокай восені, пасля яго пачынаецца зіма. Адзначаюцца Пакровы 14 кастрычніка. Да гэтага свята сяляне стараліся закончыць усе палявыя работы, усебакова падрыхтавацца да зімы. Пра гэты дзень вядома шмат прымавак. *(Дзеці чытаюць прымаўкі пра Пакровы.)* Пасля наступала пара вяселляў.

А яшчэ восенню святкавалася свята... Назву гэтага свята вы павінны адгадаць. Адзначаецца яно 2 лістапада. У гэты дзень людзі памінаюць памёршых продкаў. Увечары на памінальную вячэру гаспадар запрашаў «дзядоў» за стол такімі словамі:

Святыя дзяды, завём Вас,
Хадзіце да нас!
Ёсць тут усё, што Бог даў,
Што я для вас ахвяраваў,
Чым толькі хата багата.
Святыя дзяды! Просім Вас,
Хадзіце, ляціце да нас.

Хто здагадаўся, пра якое свята ідзе размова? Правільна, пра Дзяды. На гэтым наша свята «Кола года» заканчваецца. Будзьце здаровенькія!